

F E L S E F E D E R N E Ğ İ Y A Y I N I

F E L S E F E
D Ü N Y A S I

SAYI: 1

TEMMUZ 1991

G. EDWARD MOORE'UN AHLÂK FELSEFESİ

RECEP KILIÇ*

Moore'a göre pek çok filozof ahlâk felsefesini, 'insan davranışındaki iyi veya kötü olan şey nedir?' sualiyle ilgilenen bir alan olarak kabul etmiştir. Oysa bu anlayış, O'na göre, son derece dardır. Çünkü 'iyi' veya 'iyilik', sadece insan davranışlarına has kavramlar değildir. İnsan davranış ve fiilleri yanında iyi'yi atfedebileceğimiz başka şeyler de vardır. Bu durumda ahlâk felsefesinin tarifini "iyi olan şey hakkındaki genel bir araştırma"¹ şeklinde yapmak daha uygundur. Ayrıca 'hangi davranış şekilleri iyidir?' sorusunu sormadan önce, "İyi nasıl tarif edilmelidir?"² veya "bizatihî iyilik nedir?"³ sorusunu sorup cevaplandırmak daha mantıklıdır. Çünkü "bu soruların cevaplarını veremediğimiz müddetçe, iyi ve kötü davranışları ayırd edebilmemiz ve hangi şeylerin iyilik özelliğine sahip olduğunu söyleyebilmemiz mümkün değildir."⁴

'İyi nasıl tarif edilmelidir?' sualiyle Moore, iyi'nin yerine koyabileceği başka bir kelimeyi aramadığı gibi, iyi'nin genel kullanımıyla da ilgilenmemektedir. O'nun işi sadece, kelimenin genel olarak temsil etmekte olduğu obje veya idea iledir. "Keşfetmek istediğim şey, bu obje veya idea'nın tabiatıdır."⁵ Başka bir ifadeyle O'nun yapmak istediği şey, "sentetik veya analitik"⁶ değil fenomenolojik bir tahlildir. Bununla beraber Moore'un 'iyi nedir?' sorusuna 'iyi iyidir'; 'iyi nasıl tarif edilmelidir?' sorusuna da, sadece "iyi, tarif edilemez"⁷ demekten başka cevabı yoktur. Görülüyor ki Moore'a göre iyi'yi tarif etmek mümkün değildir. Bu durum iyi'nin esrârengiz, gaybî (occult) ve idrak edilemez bir nitelik (quality) olmasından değil, fakat 'sarı renk' gibi basit (simple) bir kavram olmasından ileri gelir. "Vurgulamak istediğim nokta, 'iyi'nin 'sarı' gibi basit bir kavram olması hususudur. Nasıl sarı rengini bilmeyen birine, bu rengi herhangi bir şekilde açıklamak imkansız ise, aynı şekilde iyi'yi bilmeyen kimseye de onu tarif etmek mümkün olmaz. Bir objenin gerçek tabiatının tarifi, adı geçen objenin ancak bileşik (complex) olmasıyla mümkündür. Bir at'ın tarifini yapmak mümkündür. Çünkü tek tek sayılabilecek, basit pek çok özellik ve nitelikleri

* Ankara Üniversitesi'nde Felsefe Araştırma Görevlisi, Dr.

¹ G. E. Moore, *Principia Ethica*, Cambridge, The University Press, 1978, s. 2.

² Moore, a.e., s. 5.

³ Moore, a.e., s. 3.

⁴ Moore, a.e., s. 6.

⁵ Moore, a.e., s. 6.

⁶ Moore, a.e., s. 7.

⁷ Moore, a.e., s. 6.

vardır. Bu basit terimlere indirgeyerek at'ı tanımlamamıza rağmen, adigeçen basit terimleri artık tanımlayamayız. Bunlar, idrak ettiğimiz veya hakkında düşünce yürüttüğümüz basit kavramlardır ve bunları idrak edemiyen hiçkimseye, herhangi bir tarifile onları anlatmak imkansızdır. İşte iyi de, tanımı yapılmaya müsait bileşik bir kavram değildir. Bu sebepten tanımlanamaz.”⁸

Demek ki Moore'a göre iyi'nin tarif edilememesinin gerçek sebebi, onun bileşik değil aksine basit bir kavram olmasıdır. Fakat buradan, önüne iyi'nin sıfat olarak geldiği şeylerin tanımlanamaz olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Filozofun söylemek istediği husus, “bir cevher olarak iyi'nin, basit bir kavram olduğu ve bu sebepten de herhangi bir tanıma müsait olmadığıdır.”⁹

Görülüyor ki ahlâk teorisinin temel kavramı olan iyi, tahlil ve tarif edilemeyen basit bir kavramdır. İyi'yi kendinden başka bir kavrama ircâ ederek tarif etmek, onu başka bir kavramla aynileştirmek imkansızdır. Dolayısıyla iyi'yi ‘haz’ gibi psikolojik bir kavramla veya ‘Tanrı'nın emri’ gibi dinî bir tabirle tarif etmeye teşebbüs eden bir filozof, “tabiatçının yanlışına (naturalistic fallacy)”¹⁰ düşer.

“Tabiatçının yanlışını demek, iyi gibi basit bir kavramı, başka kavramlarla aynileştirmek hatasına düşmek demektir.”¹¹ Mesela iyi'yi ‘haz’ olarak tarif edenler, iyi ile hazı aynileştirirlerse ki öyle yapmaktadırlar, bu yanlışta düşmüş olurlar. Buradaki esas yanlış, “iyi ile ifade edilen biricik (unique) ve tanımlanamaz bir niteliği ayırd edememe başarısızlığıdır.”¹² Haz, fazilet gibi nitelikleri iyilik ile aynileştiren her filozofun düştüğü hata, Moore'a göre, “portakal sarıdır ifadesinden hareketle, portakal ile sarı rengini aynileştirmeye; ‘portakaldan başka bir şey, sarı olamaz’¹³ hükmüne varmaya benzer. İşte, nasıl portakalı, tabii olmayan bir nitelikle (sarıyla) aynileştirmek imkansız ise, aynı şekilde, tabii olmayan bir nitelik olan iyi'yi, kendinden başka herhangi bir şeyle aynileştirmek de imkansızdır. Böylece “İyi'yi, mesela, haz'dan farklı bir şey saymadığımız müddetçe, iyi hazdır demek,”¹⁴ yanlışdan başka bir şey değildir. Düşülen bu yanlışın, ‘tabiatçının yanlışını’ diye isimlendirilmesi ise, iyi'nin tabii (natural) bir nitelik olmamasından dolayıdır. Demek ki iyi, tahlil ve tarif edilemeyen, aynı zamanda tabii olmayan basit bir nitelik olmaktadır.

Moore, tabiatçının yanlışına düşen ahlâk teorilerini, ‘tabiatçı’ ve ‘metafizikçi’ olmak üzere iki grupta inceler. “İyi'yi, tecrübenin verisi olan tabii bir obje ile tarif edenlere ‘tabiatçı ahlâk teorileri’ (naturalistic ethics); duyular -

⁸ Moore, a.e., s. 7-8.

⁹ Moore, a.e., s. 9.

¹⁰ Moore, a.e., s. 10, 59; Geniş bilgi için bkz: P.H. Nowell-Smith, Ethics, London 1954, s. 180-182.

¹¹ Moore, a.e., s. 58; W. D. Hudson, Modern Moral Philosophy, London 1981, s. 69-73.

¹² Moore, a.e., s. 59.

¹³ Moore, a.e., s. 14.

¹⁴ Moore, a.e., s. 14.

üstü bir dünyada var olduğu düşünülen bir obje ile tarif edenlere de 'metafizik ahlâk teorileri' (metaphysical ethics)¹⁵ adını verir. Bu iki teorinin tek müşterek yanı, aynı yanılığa düşmüş olmalarıdır. Tabiatçı ahlâk teorilerine misal olarak H. Spencer, Darwin, J. Bentham ve J. S. Mill'in; metafizik teorilere de Spinoza, Kant ve Hegel'in teorilerini gösterir.

Anlaşıyor ki Moore'a göre, ahlâk felsefesinin araştırma konusu olan iyi, tabii-olmayan (nonnatural), tarif ve tahlil de edilemeyen basit bir niteliktir. Onu kendinden başka herhangi bir kavramla tarif etmek, tabiatçının yanılığına düşmektir. Burada 'iyi' kavramıyla ilgili vurgulanması gereken nihai nokta şudur: Moore'a göre "iyi, tabii objelerin bir niteliğidir ama tabii bir nitelik (natural quality) değildir."¹⁶

Demek ki iyi, tabii objelerin tabii-olmayan bir niteliği veya vasfıdır. Kişi bu niteliği, kendi ahlâkî sezgisi ile doğrudan doğruya kavrar. Bunun doğal bir neticesi olarak "ahlâkın temel prensipleri, apaçık olmalıdır. Apaçık olmak tabiri, bu şekilde isimlenen bir önermenin, kendinden başka bir önermeden istidlal edilerek değil de, sırf kendinden dolayı doğru olması mânâsına gelir... Bir önerme apaçıktır demekle, onun bize o şekilde gözükmesini doğru olmasının sebebi olarak görmeyiz. Çünkü apaçık bir önermenin doğruluğunu göstermek için, mantıkî bir sebep aramamıza lüzum yoktur."¹⁷ Demek ki bir önerme bize doğru görünüyorsa, bunun tek sebebi o önermenin doğru olmasıdır. Aynı şekilde, mesela, "yegane iyi hazır" önermesine yanlış derken de sebep olarak, 'çünkü yanlıştır' demekle yetinirim. Yanlış olmasının, bana öyle gözükmesinden başka bir sebebi yoktur. Bana bir önermenin yanlışlığının aşikar olarak gözükmesi, onun yanlış olduğunu açıklamam için yeter sebeptir."¹⁸ Görülüyor ki, sezgi, ahlâkî bir prensibin doğruluğunu veya yanlışlığını anlamamda yegane ölçüdür. Başka bir ifadeyle, ahlâkî prensiplerin doğruluğu veya yanlışlığını anlamak, mantıkî akıl yürütmelerle değil de doğrudan doğruya bir kavrayışla yani sezgiyle olmaktadır.

'Theories of Ethics' isimli eserin önsöz'ünde P. Foot'un da işaret ettiği gibi,¹⁹ Moore'un ahlâk felsefesindeki esas tezi, iyi'nin sezgi yoluyla keşfedilen, tabii-olmayan basit bir nitelik olmasıdır. Ahlâk teorisinin geri kalan kısmı, bu temel üzerine bina edilmiştir. Çünkü Moore'a göre ahlâk prensipleri, iyi'nin sezgi yoluyla kavranmasına bağlanmış ve sezgi, bu prensiplerin temeli olmuştur. Ahlâkî sezgi (moral intuition), ahlâk prensiplerini koyan değil, keşfeden bir yetidir. Bu sebeple Moore, ahlâk prensiplerinin subjektif değil, objektif olduğunu savunur.

¹⁵ Moore, a.e., s. 38-39.

¹⁶ Moore, a.e., s. 41.

¹⁷ Moore, a.e., s. 143.

¹⁸ Moore, a.e., s. 144.

¹⁹ P. Foot (ed. by) *Theories of Ethics*, Oxford: The University Press, 1968, s. 2; D. O. Brink, *Moral Realism And The Foundations of Ethics*, Cambridge, The University Press, 1989, s.3.

Moor'un 'doğru', 'vazife', 'ahlakî yükümlülük' hakkındaki görüşleri, iyi hakkındakinden farklı olmakla beraber, esasta bu görüşler üzerine dayanır. Zira Moore doğru ve vazifeyi, iyilik kavramına bağlı olarak tarif eder. "Bütün ahlâk kanunları, belli davranış çeşitlerinin iyi sonuçlar doğuracağını beyan etmekten başka bir şey değildir. İşaret etmek istediğim husus şudur : doğru (right), iyi bir sonucun sebebidir; bundan dolayı faydalı (useful) ile özdeşdir. Dolayısıyla gaye, daima vasıtaları doğrular. Sonuçlarının doğrulamadığı bir davranış doğru olamaz... 'Bu davranışı icrâ etmem ahlâkî bir yükümlülüktür' ifadesi ile 'bu davranış kainatta olabilecek en yüksek iyi'yi gerçekleştirecektir' ifadesi özdeşdir."²⁰ "Bizim vazifemiz, kainatta mümkün olan alternatif davranışlar arasından daha fazla iyiyi gerçekleştirecek olan davranışı icrâ etmektir, şeklinde tarif edilebilir."²¹ Moore'un vazife veya doğru davranış hakkındaki bu görüşleri, sisteminin bazıları tarafından 'ideal faydacılık' (ideal utilitarianism) diye isimlendirilmesine yol açmıştır.²²

Görülüyor ki Moore ahlâkî vazifeyi, "mümkün olan en yüksek iyi'yi gerçekleştirecek davranış"²³ olarak tarif etmektedir. G. J. Warnock'un da dediği gibi ²⁴ iyi ve vazifenin belirlenmesi hususunda, Moore'a göre, büyük fark vardır. Ahlâkî iyi'nin belirlenmesinde herhangi bir akıl yürütmeye, delil getirmeye veya araştırma yapmaya ihtiyaç yoktur. Yapılacak tek şey, iyilik niteliğinin (veya vasfının) bir şeyde olup olmadığını sezgi yoluyla kavramaktır. Yani iyi'nin belirlenmesi, her ferdin şahsî sezgi yetisine bırakılmıştır. Vazifenin veya doğru davranışın belirlenmesinde ise, birbirine alternatif davranışların muhtemel bütün sonuçlarını hesaplamak ve hangisinin daha çok iyi temin edeceğine karar vermek zorunluluğu vardır. Hangi davranışın daha fazla iyilik sağlayacağını önceden hesaplama zorluğunun farkında olan Moore, bu sebepten "cemiyette tatbik edilen ve doğru olarak kabul edilen"²⁵ davranışları yerine getirmenin daha doğru olduğu neticesine varır.

Buraya kadar söylediklerimizden de açıkça görüleceği gibi Moore, ahlâkî 'sezgi' üzerine temellendirmektedir. Ahlâkî iyi'yi insan, herhangi mantikî muhakeme veya akli delil getirmeye ihtiyaç duymaksızın, ferdi sezgi yetisiyle doğrudan doğruya kavrar. Kişi sezgi vasıtasıyla, yeni ahlâk değerleri koymamakta ve fakat kendi dışında varolan bu değerleri keşfetmektedir. Temel ahlâkî prensipler de, aynı şekilde sezgi yoluyla doğrudan doğruya ve apaçık olarak idrak edilmektedir. Bu sebepten, ahlâkî bir prensibi doğrulamak için akıl yürütmeye

²⁰ Moore, a.e., s. 146-147.

²¹ Moore, a.e., s. 148.

²² Geniş bilgi için bkz: J. D. Mabbott, An Introduction to Ethics, London: Hutchinson and Co Ltd, 1967, s. 22.

²³ Moore, a.e., s. 167 vd.

²⁴ G. J. Warnock, Contemporary Moral Philosophy, London: Macmillan and Co Ltd., 1967, s. 6-7.

²⁵ Moore, a.e., s. 164.

veya başka herhangi bir işleme lüzum yoktur. Zira adı geçen prensiplerin doğruluk veya yanlışlığı bize açık olarak gözükür.

Ahlâken doğru davranışı veya vazifeyi de ahlâkî iyi'ye bağlı olarak belirleyen Moore'a göre kainatta en yüksek iyiyi gerçekleştirecek davranışta bulunmak bizim vazifemizdir. Ancak mümkün davranışlar arasından hangisinin en yüksek iyiyi temin edeceğini önceden kestirmemizin imkansız denecek kadar zor olduğunu bilen Moore, içinde yaşadığımız cemiyetin doğru kabul ettiği davranışlarda bulunmamızın daha yerinde olacağı sonucuna varır.